

Novac iz inostranstva štiti domaćinstva u Srbiji od veće socijalne ranjivosti

Naše istraživanje pokazuje da priliv novca iz inostranstva služi kao neformalna socijalna pomoć u Srbiji: u ruralnim predelima ovaj priliv smanjuje ranjivost primalaca, dok su u urbanim sredinama primaoci ove vrste pomoći u gorem položaju od onih koji je ne primaju. Doznake se uglavnom troše na osnovne potrebe kao što su hrana, računi i hitni slučajevi.

U slučaju da prestane priliv/slanje novca iz inostranstva, Vlada Republike Srbije trenutno nema posebnih instrumenata za socijalnu zaštitu primaoca doznaka i nema programe kojim bi ih motivisala da budu aktivni na tržištu rada.

SIŽE POLITIKE

Ovaj dokument omogućava kreatorima politika da bolje razumeju poziciju domaćinstava u Srbiji koja primaju novac iz inostranstva i nudi mogućnosti za poboljšanje njihove pozicije. Dokument ukazuje na različite politike koje se mogu primeniti još dok novac pristiže iz inostranstva, tako da primajuća domaćinstva ne budu značajno ugrožena ako se ti prilivi smanje ili u potpunosti prestanu. Vlada Srbije treba da razmotri strategije za

- 1) uvođenje instrumenata politike za socijalnu zaštitu primalaca u slučaju da priliv iz inostranstva prestane i za
- 2) motivaciju primalaca da se aktiviraju na tržištu rada tako što će se uključiti u programe zapošljavanja i samozapošljavanja.

Istraživanje se sprovodi u okviru projekta „Migracije kao socijalna zaštita: Analiza makedonskih, albanskih i srpskih domaćinstava koja primaju doznake“. Više detalja o metodologiji kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja mogu se naći na ovom linku: <http://bit.ly/2kfVcVM>

Srbija kroz doznake prima 9% BDP, ali malo se zna o tome kako se ova sredstva troše

Prema podacima Svetske banke, između 2007. i 2014. godine Srbija je godišnje primala 4 milijarde dolara u doznakama, što je gotovo 9% BDP, značajno iznad udela stranih direktnih investicija (SDI) od oko 6,7%. Pored toga, dok su SDI prilično oscilirale tokom godina, priliv doznaka je ostao uglavnom stabilan. Iako su doznake česta tema u medijima, retko se govori o njihovom značaju za domaćinstva koja ih primaju, kao i o tome na šta se te doznake najčešće troše.

Stoga je cilj našeg istraživanja bio da ispitamo kako doznake utiču na socijalnu ranjivost u Srbiji i da istražimo pitanje njihovog trošenja.

Istraživanje se zasniva na:

- Kvantitativnoj analizi podataka Ankete o prihodima i uslovima života (SILC) (nacionalni i regionalni reprezentativni podaci iz 2013. godine)

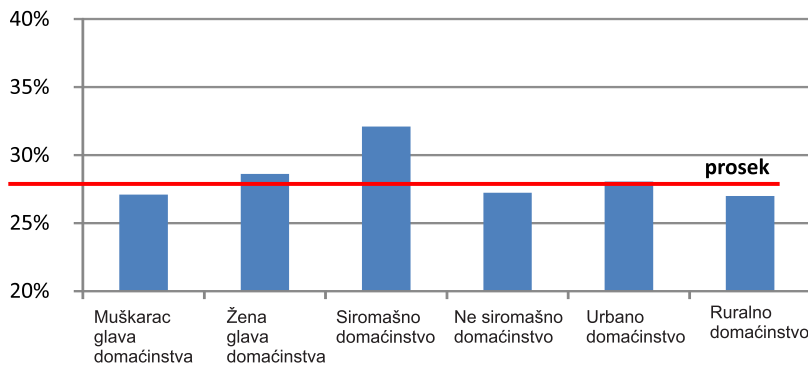
- Kvalitativnoj analizi 16 dubinskih intervju sprovedenih tokom 2015. godine sa socijalno ranjivim domaćinstvima koja primaju doznake.

U proseku, doznake čine trećinu prihoda domaćinstava

Kvantitativna analiza Ankete o prihodima i uslovima života pokazuje da doznake čine u proseku 27,7% ukupnog raspoloživog prihoda domaćinstava koja primaju doznake, dok je taj procenat nešto viši kod siromašnih domaćinstava – 32,1%.

U poređenju sa domaćinstvima koja ne primaju doznake, na čelu domaćinstava koja ih primaju ređe se nalaze muškarci (60,9 prema 68,6%), što ukazuje na veću verovatnoću da muškarci rade u inostranstvu. Što se tiče drugih karakteristika, ova domaćinstva se ne razlikuju od opšte populacije.

Grafikon 1: Udeo doznaka u raspoloživom prihodu domaćinstva

Izvor: Sopstvena kalkulacija na osnovu SILC podataka.

I ruralna i urbana domaćinstva bi bila u veoma teškoj poziciji ukoliko bi prestala da primaju doznake

Analiza podataka Ankete o prihodima i uslovima života pokazuje da bi srpska domaćinstva bila u veoma teškoj poziciji da ne primaju doznake. Analiza takođe pokazuje različite obrasce međupovezanosti doznaka i ranjivosti u urbanim i ruralnim sredinama.

Kod ruralnih domaćinstava primanje doznaka smanjuje njihovu socijalnu ranjivost, tako da su manje ranjivi od onih koji ih ne primaju, po pitanju siromaštva, stanovanja, odevenosti, ishrane i kvaliteta provođenja slobodnog vremena. Međutim, u gorem su položaju kada je u pitanju zdravlje (Grafikon 2 desno).

Sa druge strane, u urbanim sredinama, domaćinstva koja primaju doznake su više socijalno ranjiva od onih koja ih ne primaju

(Grafikon 2, levo). Stoga, urbana domaćinstva koja primaju novac iz inostranstva bi bila u još težoj poziciji ukoliko bi prestala da ga primaju.

Domaćinstva u urbanim sredinama koja primaju doznake su više socijalno ranjiva po pitanju: ishrane, odevenosti i stanovanja i češće spadaju u ranjive porodične grupe (samohrani i/ili nezaposleni roditelji).

Naše istraživanje dodatno pokazuje da u urbanim sredinama postoje dve vrste migranata:

- prvu grupu čine oni koji su (pre migracije) živeli u manje ranjivim domaćinstvima;
- drugu grupu čine oni koji šalju doznake, jer su njihove porodice ranjivije i potrebna im je veća pomoć nego njima.

Novac od doznaka se troši na osnovne potrebe

Domaćinstva koja primaju doznake a koja smo mi intervjuisali najčešće izjavljuju da većinu doznaka troše na osnovne potrebe – hranu, odeću i račune ili na medicinske troškove u ruralnim sredinama. Oni se gotovo jednoglasno slažu da bi se njihova situacija značajno pogoršala ukoliko bi slanje novca iz inostranstva prestalo.

“Ja moram da plaćam račune. Polovinu [doznaka] potrošim na struju, telefon i vodu, komunalije. A zatim moram i da kupim odeću i obuću za sve nas.” [Žena, 38]

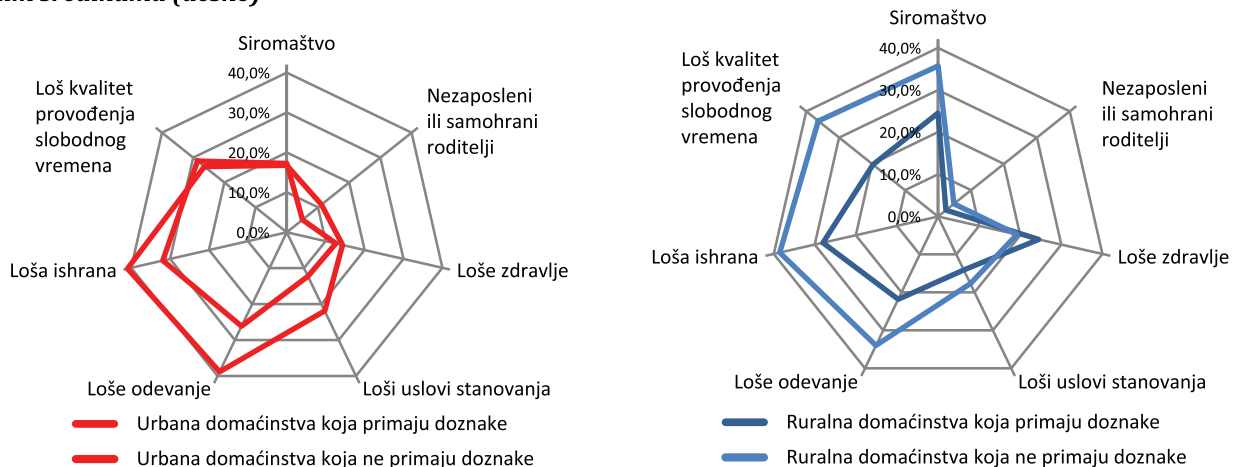
“Stariji ljudi u gradu imaju sve lekove koji su im potrebni. Mi to ovde nemamo. Dispanzer je tri kilometara daleko.” [Žena, 84]

Domaćinstva takođe primaju novac iz inostranstva u hitnim ili vanrednim situacijama (poplave, sahrane, gubitak posla, itd).

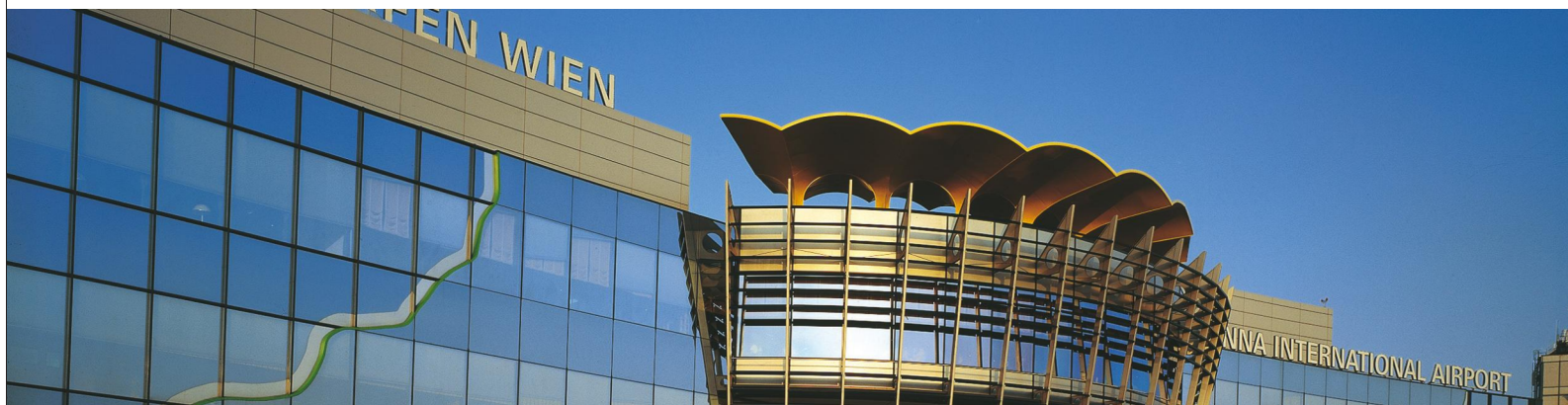
Takođe, nekoliko ispitanika je naglasilo da deo doznaka ulažu u sređivanje ili renoviranje stana.

Ukupno, rezultati kvalitativne i kvantitativne studije pokazuju da bi i urbana i ruralna domaćinstva bila u teškoj poziciji bez doznaka.

Grafikon 2: Aspekti socijalne ranjivosti domaćinstava koja primaju i onih koja ne primaju doznake u urbanim (levo) i ruralnim sredinama (desno)

Napomena: Više vrednosti na grafikonu ukazuju na viši nivo socijalne ranjivosti i na lošiju poziciju.
Izvor: Sopstvene kalkulacije na osnovu SILC podataka

Pouke za donosiocce odluka

Doznake u Srbiji igraju veliku socijalnu ulogu za domaćinstva koja ih primaju jer ublažavaju stepen njihovog siromaštva i ranjivosti. Nagli prestanak primanja doznaka mogao bi imati štetne i dugotrajne negativne posledice na one koji ih primaju i njihove porodice.

Trenutno u Srbiji ne postoje mere usmerene ka onima koji primaju doznake. Naše istraživanje pokazuje da ukoliko bi prestao priliv novca iz inostranstva, ova domaćinstva bi bila u veoma teškoj poziciji. Socijalna zaštita ovih domaćinstava bi u tom slučaju postala odgovornost sistema socijalne zaštite, jer su kapaciteti za dodatnu zaradu ovih domaćinstava uglavnom niski.

Trenutni prilivi doznaka bi mogli da se iskoriste za sprečavanje ovakvog scenarija, tako što bi Vlada Srbije trebalo da razmotri uvođenje sledećih alternativnih rešenja:

1. Vlada – Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja bi trebalo da razmotri uključivanje doznaka u dobro osmišljen program socijalne zaštite, koja bi mogla da zaštiti domaćinstva koja primaju doznake u slučaju da se priliv novca iz inostranstva smanji ili prestane da pristiže.

- Program bi trebalo da bude formiran po ugledu na socijalno osiguranje, slično onome što već postoji za nezaposlene. Doprinosi za to osiguranje bi se plaćali od doznaka koje se primaju (kao procenat ukupnog iznosa).

- Ovakvo osiguranje bi obezbedilo osiguranim domaćinstvima da u slučaju da priliv doznaka prestane mogu da primaju socijalnu pomoć određeno vreme, zavisno od dužine perioda uplata doprinosa.
- Ovaj program ne treba da bude obavezan već dobrovoljan, jer su doznake važan deo kućnog budžeta. Primaoci treba da budu ohrabreni da učestvuju putem programa koji bi im objasnili potrebu za ovom vrstom osiguranja.

2. Nacionalna služba za zapošljavanje i centri za socijalni rad bi trebalo da rade sa radno sposobnim, a neaktivnim ljudima iz domaćinstava koja primaju doznake kako bi postali aktivniji na tržištu rada. Ovo bi im pomoglo da razviju radne veštine kako bi bili spremniji za rad i imali alternativnu strategiju u slučaju da doznake prestanu da doprinose kućnom budžetu. Njihova veća aktivacija bi mogla da se postigne putem:

a) Uključivanja neaktivnih ljudi iz domaćinstava koja primaju doznake u postojeće programe zapošljavanja tako što bi bili identifikovani kao prioritarna grupa. Njihova veća uključenost bi im pomogla da razviju radne veštine, osposobila bi ih da zarađuju i da se polako aktiviraju na tržištu rada.

b) Uvođenja novih programa zapošljavanja koja bi uključivala i subvencije za upošljavanje primaoca doznaka. Subvencije bi bile delimično finansirane iz doznaka, te bi stoga mogle biti veće od subvencija koje NSZ redovno koristi.

c) Organizovanja državnih programa za podršku samozapošljavanja primaoca doznaka. Program bi podrazumevao grantove/kredite od strane Vlade za osnivanje mikro preduzeća, a uslov za učešće u programu bi bilo da se za samozapošljavanje koriste i sredstva od doznaka.

Dodatno, program bi mogao da uključi i mere smanjenja doprinosa i poreza za one koji odluče da na ovaj način osnuju firmu.

Osim toga, postoje veoma ograničeni izvori informacija o migraciji i doznakama u Srbiji. Trenutno ne postoje ankete koje se detaljno bave ovom temom.

- Republički zavod za statistiku bi trebalo da organizuje detaljniju i redovnu anketu o migracijama i doznakama koja bi istražila istoriju migracija i primanje doznaka, karakteristike migranata i pošiljalaca, razloge migracije, sastav porodica migranata i način na koji se doznake troše.
- Trošenje doznaka i njihov uticaj na status na tržištu rada treba dalje ispitati kako bi se obezbedile detaljnije preporuke i saveti za formiranje politika.

Merenje siromaštva i socijalne ranjivosti

U 2014. godini Srbija je imala jednu od najviših stopa ugroženosti od siromaštva u Evropi – 25,4%. U ovom istraživanju, osim siromaštva, analiziramo i socijalnu ranjivost domaćinstava. Kreirali smo novi indeks socijalne ranjivosti sastavljen od sedam aspekata: subjektivno siromaštvo, ranjiva porodica (nezaposleni i/ili samohrani roditelji), loše zdravlje, loši stambeni uslovi, neadekvatna odevenost, loša ishrana i loš kvalitet provođenja slobodnog vremena. Ukupan Indeks socijalne ranjivosti se zatim definiše kao „broj ranjivosti“ koje jedno domaćinstvo ima.

Tabela 1: Indeks ranjivosti: Prosečan rezultat i udeo domaćinstava koja ispunjavaju kriterijum ranjivosti, po aspektima.

	Sva domaćinstva
Indeks ranjivosti (prosek)	1,540
Siromaštvo	33,4%
Nezaposleni ili samohrani roditelji	5,0%
Loše zdravlje	15,2%
Loše stambeno pitanje	14,5%
Loša odevenost	29,2%
Nedovoljna ishrana	34,5%
Nedovoljno razonode	31,4%

Distribucija indeksa za Srbiju ukazuje da oko jedne trećine domaćinstava u Srbiji ima takozvanu nultu ranjivost, tj. da nisu ranjiva ni po jednom od gore navedenih aspekata. Domaćinstva sa indeksom 3 i više mogu se smatrati veoma ranjivim. Ona čine oko 28% svih domaćinstava, što otprilike odgovara stopi rizika od siromaštva u Srbiji.

Tabela 2: Indeks ranjivosti: Distribucija indeksa

Indeks ranjivosti		Procenti
0	Niska ranjivost ↕ Visoka ranjivost	36,6
1		20,9
2		14,0
3		10,9
4		9,1
5		6,1
6		2,5
7	0,0	

RRPP promoviše istraživanja u oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija). Istraživanja u oblasti društvenih nauka pomažu u razumevanju specifičnih reformi potrebnih zemljama u regionu i u identifikovanju dugoročnih uticaja izabranih politika. Istraživači dobijaju podršku kroz istraživačke grantove, metodološke i tematske obuke, kao i mogućnosti za regionalno i međunarodno umrežavanje i mentorstvo. RRPP-om koordinira i upravlja Institut za Centralnu i Istočnu Evropu (IICEE) Univerziteta u Fribourgu (Švajcarska). Program je u potpunosti finansiran od strane Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), Saveznog odeljenja ministarstva inostranih poslova. Stavovi izneti u ovom Polici Brief su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove SDC i Univerziteta u Fribourgu.

Ovaj dokument je rezultat projekta „Migracije kao socijalna zaštita: Analiza makedonskih, albanskih i srpskih domaćinstava koja primaju doznake“. Cilj projekta je da istraži da li doznake koje se šalju u ove tri zemlje služe kao neformalna socijalna zaštita za one članove domaćinstva koji su ostali u matičnim zemljama i da posavetuje kreatore politika po pitanju uključivanja doznaka u sistem socijalne zaštite.

Ovaj dokument je podržao Regionalni program za promociju istraživanja (Regional Research Promotion Program) i Univerzitet u Friburgu, kao i Inicijativa za povezivanje politika Međunarodnog centra za zagovaranje politika iz Budimpešte (Policy Bridging Initiative of the International Centre for Policy Advocacy (ICPA).

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Partneri

Fondacija za razvoj
ekonomske nauke

Kamenička 6, Beograd, Srbija
e-mail: office@fren.org.rs
web: www.fren.org.rs
Tel: +381 11 3021069